

חלום הזכוכית שהתנפץ

ניסיונות לייעול העבודה ביקבי הברון רוטשילד הולידו את חלום מפעל הבקבוקים בטנטורה. חול בעייתי ומכת מלריה אכזרית גדעו את החלום באבו

פרם נולד מעבד התמלילים שגיב באדישות לצמד המלים "המזגה בטנטורה" מבלי למתוח תחת שתיהן פסי אודם מזהירים. גם רוב הצועדים לאורך חוף דור לא יודעים כי מבנה האבן הגדול שמעליו מתנוססים שלושה גגות רעפים אדומים שם ממול, בקיבוץ נחשולים, הוא המזגה בטנטורה – אחד החלומות הגדולים והפרועים ביותר של הברון אדמונד דה רוטשילד, הלוא הוא 'הנדיב הידוע'.

הסיפור העצוב על המזגה בטנטורה החל ב־1891, אחרי שנים סוערות שבהן השקיע הברון את מיטב כספו בטיפוח היקב בזכרון יעקב. גידולי הגפן עלו יפה,

התפוקה הייתה רבה והיין שנשלח לקהילות קודש פולין ורוסיה זכה לתשבחות רבות. מטעמי כשרות נשלח היין בבקבוקים סגורים שסיפק מפעל בצרפת, אך הביקוש הרב גרם לאספקת הבקבוקים להיות מסורבלת ויקרה. פקידי הברון טענו כי הבקבוקים העדינים נשברים בדרך ואי אפשר עוד להסתמך עליהם אם רוצים להתפתח באופן מסחרי ובינלאומי. אין היגיון, הם אמרו, לסחוב בקבוקים כל הדרך מאירופה רק כדי למלא אותם פה ולשלוח אותם חזרה, ועדיף להשתמש בבקבוקים מקומיים. הברון דווקא הסכים אתם, אלא שלמרבה הצער לא היה אז אפילו מפעל בקבוקים אחד בכל ארץ ישראל. לא נותרה ברירה אלא להקים מפעל כזה.

הבקבוקים במזגה יצאו ברובם שחורים, אטומים ועקומים למדי, ונמכרו בהמוניהם בשוקי הארץ תמורת גרושים

מפעל למרגלות הכרמל

הרצים יצאו דחופים בדבר הברון לאתר בין אוניברסיטאות צרפת מומחה יהודי לזכוכית שיסכים לקטוע את הקריירה שלו, לעלות לארץ ישראל, להקים את בית החרושת ואם אפשר גם לנהל אותו. עד מהרה התגלה סטודנט רוסי מבריק להנדסה כימית שלמד ייצור זכוכית באוניברסיטת ליון במשך שלוש שנים וענה על כל התנאים שנמנו לעיל. הבחור, אלמוני בשם מאיר דיונגוף, נשלח אפוא ארצה מצויד באשתו צינה ובבתו התינוקת כדי לאתר מקום ראוי להקים בו בית חרושת לייצור בקבוקי זכוכית. אף שם עברי נאה נבחר למפעל המדובר – מזגה.

דיונגוף הצעיר תר את הארץ לאורכה ולרוחבה כדי למצוא את המקום המושלם למזגה. שלושה תנאים הכרחיים עמדו מול עיניו בבחירת המקום: קרבה גדולה ככל האפשר ליקב בזכרון יעקב כדי לחסוך בעלויות תובלה; סביבה שופעת חול ים וך ואיכותי לפס הייצור של המפעל כדי לחסוך בעלויות תובלה; וקרבה לנמל מסחרי, ובכן, כדי לחסוך בעלויות תובלה.

לאחר חיפוש קדחתני נתגלתה פיסת חוף יפה ליד הכפר הערבי טנטורה שלמרגלות כתף הכרמל, במרחק מגוּחַך של שעה וחצי על חמור צולע מזכרון יעקב. דיונגוף בחן בקפידה את החול המקומי ומצא אותו מתאים ביותר לייצור זכוכית בהיותו עתיר סיד כנדרש.

דיונגוף דיווח בהתרגשות לברון כי המקום מושלם וכי לא רחוק ממנו אף נמצא נמל קטן המשמש את ערביי טנטורה למשלוחי אבטיחים. הוא הודה שהנמל

אינו גדול אך טען כי יוכל לשמש לקשר מסחרי עם התפוצות. הברון התרגש אף הוא ורכש מיד את הקרקע בת מאתיים הדונמים מידי עשירי הכפר. במשך שנתיים עמלו פועלים שנשכרו מטעם הברון על הקמת המזגה הדו קומתית שהייתה ענקית במושגי הזמן, ולצדה נבנו כשלושים בתים קטנים לפועלים היהודים ולבני משפחותיהם ועוד מספר לא ידוע של דירות עבור פועלים ערבים בני טנטורה. בית נחמד במיוחד נבנה עבור דיונגוף, שניצל בינתיים את זמנו בשיטוטים בחברון, בבירות וכדומה כדי ללמוד שיטות מסורתיות ליצור זכוכית מחול מקומי. כשחזר לטנטורה ב־1893 כבר חיכה לדיונגוף מפעל זכוכית לתפארת שהורכב

בניין המזגה המשוחרר המשמש כיום כמוזאון

צילום: DANAMR, פיקיוויקי

לאחר שנסגרה המזגה הפך המבנה היפה שבו פעלה לתחנה במסלולי הטיולים באזור דור ונחשולים. תניכים מכפר הילדים והנוער מאיר שפיה מנופפים לשלום מהקומה השנייה של המזגה בעת טיול באזור

באדיבות ארכיון כפר הנוער מאיר שפיה

ארזתם לבד?

- ✓ כשדיונגוף בחר בטנטורה למפעל הזכוכית שלו הוא לא ידע שבחלוף שנים רבות יגלו ארכאולוגים כי במקום זה שכן חופה של עיר הנמל הפניקית דור, העיר שבה ייצרו מחול ים את הזכוכית הפניקית שהייתה מפורסמת בכל העולם העתיק.
- ✓ מדי קיץ, זה 35 שנה ברציפות, מתקיימות בחוף דור חפירות ארכאולוגיות לצד פעילות ארכאולוגית תת ימית במי הלגונה המקומית. הממצאים החשובים שנחשפים מובאים למרכז הארכאולוגי שבמזגגה ושם הם נחקרים, משוחזרים ובסופו של דבר גם מוצגים לקהל, מה שהופך את המקום למוזאון ייחודי ודינמי.
- ✓ לפני כעשרים שנה הגיש תדי כ"ץ, פעיל שמאל וסטודנט לתואר שני באוניברסיטת חיפה, עבודת גמר שבה טען כי חיילי חטיבת אלכסנדרוני ערכו טבח בתושבי הכפר טנטורה במלחמת העצמאות. לאחר קרב מר שניהלו חיילי החטיבה על שמם הטוב במישור הציבורי ובמישור המשפטי קבע בית המשפט כי כ"ץ סילף עדויות ושיבש עובדות, ובעקבות זאת נפסלה עבודתו האקדמית.

לא עזרו כל ניסיונותיו של 'הדוקטור' להסביר כי אינו רופא ומעולם לא היה כזה. לא נותרה לא היתה לכימאי הצעיר ברה והוא רקח לחולה שיקוי צמחים כלשהו

של דיונגוף שלייד המזגגה. בראש השיירה צעד אחד השייח'ים המקומיים ולצדו בתו הצעירה שחלתה כמו רבים מבני המקום במלריה מיתושי הביצות הסמוכות. האיש התחנן בפני דיונגוף שיואל בטובו לרפא את הבחורה הסובלת, ולא עזרו כל ניסיונותיו של 'הדוקטור' להסביר כי אינו רופא ומעולם לא היה כזה. לא נותרה לו ברה והוא רקח לחולה שיקוי צמחים כלשהו ושילח אותה הביתה. תוך ימים אחדים החולה החלימה, וכאות הוקרה הציע אותה אביה לדיונגוף כאישה שנייה. דיונגוף נאלץ כמובן לסרב להצעה בנימוס, על אף שהגברת הוצעה לו בנדיבות ללא מוהה.

טרגדיה ושבר

המזגגה בטנטורה תפסה אמנם תאוצה, אך אז הגיעה המלריה והעמידה את המפעל כולו בסכנת סגירה. המחלה, שפשטה בכל האזור, החלה להכות בפועלים ובילדיהם הקטנים, והם מתו זה אחר זה. דיונגוף לא ידע את נפשו. הוא היה מומחה לזכוכית, מהנדס כימיה נחשב, אבל רופא או מייבש ביצות – זה כבר היה מעבר לכוחותיו. בסופו של דבר חלתה גם בתו התינוקת, ואפילו רופא המושבות ד"ר הלל יפה הנודע שהוזעק למקום לא הצליח להצילה. דיונגוף היה שבור וצינה הודיעה כי לא תישאר בטנטורה ולו רגע אחד נוסף. למרבה הטרגדיה לבני הזוג דיונגוף לא נולדו ילדים נוספים.

גורלה של המזגגה נחרץ. תוך חודשים ספורים היא נסגרה בקול דממה דקה לאחר פחות מחמש שנות פעילות. המכונות והמעבדות פורקו וצידן נשלח למפעלים אחרים ברחבי הארץ. עובדי המזגגה התפזרו

נטשה את המקום בעקבות הטרגדיה. צינה דיונגוף בשנות העשרים של המאה העשרים, לאחר ששבה ארצה עם מאיר צילום: צבי אורון

איש איש לדרכו ומושבת הפועלים הקטנה ננטשה. יינות זכרון יעקב מצאו את דרכם לשוק העולמי בחביות עץ אלון ולא בבקבוקי זכוכית. מאיר וצינה דיונגוף עזבו את הארץ לאודסה, שם הקים דיונגוף מפעל זכוכית, והם חזרו ארצה רק ב-1904. חמש שנים אחר כך נבחר דיונגוף לראש עיריית תל אביב הראשון, וב-1977 הונצח בקניון שבינתיים ירד מעט מגדולתו. בית המזגגה הישן בטנטורה עמד נוף ושומם במשך שנים ארוכות. רעפיו הבהקים והאיכותיים שיוצרו במרסיי נשדדו, אבני ריצוף נעקרו והוא נותר חשוף ובלי גג, ללא פאר וללא הדר. שמונים שנים קשות ומרות חלפו עליו מאז ימי זוהרו הקצרים עד שחברי קיבוץ נחשולים – שהוקם על אדמות הכפר טנטורה – גאלו אותו משממונו בסיוע נדיב של גופים אחדים. הגג שוקם, הרצפה שוחזרה והמקום הפך למוזאון המזגגה, המציג ממצאים ארכאולוגיים שנמשו מחוף דור הסמוך. בין המוצגים יש אוסף נפלא של חלקי ספינות שטבעו ועל סיפונן כדים עתיקים, כלי מתכת, אוצרות ומטבעות, פסלים עתיקים, תותחים מימי נפוליאון ועוגנים שנמצאו בים. במקום יש גם תערוכת קבע המתארת את תולדות המזגגה, ותערוכות מרתקות על תמרוקים ועל תעשיית צבע התכלת שעליה הייתה פרנסתם של הפניקים יושבי המקום במשך דורות רבים. ■

מודיעין שלום

מה יש לנו כאן?

מוזאון המזגגה מוזאון לארכאולוגיה ימית וסביבתית השוכן בבית מזגגה יפהפה בקיבוץ נחשולים
כניסה בתשלום. פתוח ב'ה' 14:00-09:00 ו' 13:00-09:00,
www.mizgaga.com, 04-6390950

מה לאכול

בליקור בייקרי
מרכז מסחרי 'מול זכרון'
כשר, חלבי
04-6293131
קפה גרג
מרכז מסחרי 'מול זכרון'
כשר להמדרין, חלבי
052-639773

עוד באזור

פארק הדיג מעיין צבי
כניסה מכביש מספר 4
פתוח 18:00-8:30
כניסה ומגוון פעילויות בתשלום
054-4440379, 050-7566600
מחנה המעפילים עתלית
דרך הים, עתלית
פתוח א'ה' 17:00-9:00 ו' 13:00-9:00
כניסה בתשלום, כולל הדרכה מקומית
ביקורים בתיאום מראש בלבד
04-9841980
שמורת טבע נחל תנינים
כניסה מכביש מספר 4
פתוח א'ה' 17:00-8:00 ו' 16:00-8:00
כניסה בתשלום, 04-6265151